

บทคัดย่อ

โครงการนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ใน การอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งอาหารและยาสมุนไพรของชุมชน ภายใต้หลักการดำเนินงานของโครงการธนาคารอาหารชุมชนตามพระราชดำริ (Food Bank) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพสำหรับเป็นแหล่งอาหารของชุมชน บนพื้นที่สูง (2) ศึกษาการถ่ายทอดองค์ความรู้และส่งเสริมการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง (3) ศึกษาแนวทางที่นำไปสู่การคุ้มครองพืชท้องถิ่นและ/หรือการบริหารจัดการพื้นที่ถิ่นกำเนิดพืชท้องถิ่นโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาสรุปดังนี้ (1) รวบรวมข้อมูลองค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นเพิ่มเติมใน 5 พื้นที่ ประกอบด้วย บ้านหัวยห้อม (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ล้าน้อย) บ้านขอบดัง (สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง) บ้านเหล่า (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงา) บ้านปางตันผึ้ง (โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวัววิว) และบ้านปากลวย (โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงปากลวย) โดยมีชนิดพืชที่ใช้ประโยชน์ จำนวน 101, 67, 169, 76 และ 22 ชนิด ตามลำดับ และมีพืชที่ต้องการพื้นฟูเพื่อใช้ประโยชน์ รวม 72 ชนิด เช่น ตินอุ้งดอย หญ้าอิบุแค ส้อสะพาย ควาย หวานเครือขาว รังจีดแดง ตะไคร้ตัน มะแขวน และผักหวานป่า เป็นต้น (2) จัดทำแผนการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นร่วมกับชุมชน 5 พื้นที่ (3) ทดสอบการปลูกและขยายพันธุ์ต้นอุ้งดอยใน 3 พื้นที่ ได้แก่ ดอยปุย แม่มะลอก และโอล่องยอด พบร่องการซูหัวตินอุ้งดอยด้วยฮอร์โมน (GA + IBA เข้มข้น 100 mg/L) มีแนวโน้มในการระตุนให้เกิดรากและแตกยอดตีก่าวชุดควบคุม (4) การพัฒนากลุ่มองค์กรชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพ จำนวน 4 ชุมชน ได้แก่ บ้านหัวยอีค่าง (ศูนย์ฯ ทุ่งหลวง) บ้านป่าแบ่ (ศูนย์ฯ แม่สะเรียง) บ้านปากลวย บ้านป่าแಡด (โปงคำ) โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการในการวางแผนและขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง (5) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลวิถีการปลูกพืช และการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นร่วมกับชุมชน 4 พื้นที่ ได้แก่ บ้านปากลวย แม่พริก วาโดยโกร และหัวยอีค่าง โดยรูปแบบการปลูกพืชประกอบด้วยการปลูกพร้อมกับข้าวไร่ ปลูกเสริมตามหัวไร่ปลายนา ปลูกแนวรั้ว และสวนหลังบ้าน (6) สนับสนุนการฟื้นฟูพืชท้องถิ่นบริเวณสวนหลังบ้านและพื้นที่เกษตรกรรมจำนวน 155 ชนิด ใน 17 ชุมชน สมาชิก 537 คนร่วม (7) ถ่ายทอดองค์ความรู้และส่งเสริมการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นโดยผู้รู้สู่ชุมชน รวมทั้งวิธีการผลิตเมล็ดพันธุ์ผักพื้นบ้าน จำนวน 7 ชุมชน 702 คน พืช 350 ชนิด (8) คัดเลือกพื้นที่ป่าชุมชนบ้านหัวยอีค่าง (ศ. ทุ่งหลวง) พื้นที่ประมาณ 300 ไร่ และจับพิกัดแนวป่าชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลชนิดพืช และการใช้ประโยชน์สำหรับใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการขอขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่คุ้มครองพืชท้องถิ่นร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ: ธนาคารอาหารชุมชน พืชท้องถิ่น ความหลากหลายทางชีวภาพพื้นที่สูง การถ่ายทอดองค์ความรู้ การอนุรักษ์ พื้นฟู

Abstract

This project using the Community Food Bank Project under the Royal Initiative of His Majesty King Rama IX, as the principle guideline for research study. This project focused on the participation as well as the creation of learning communities in the conservation and restoration of local biodiversity for food and medicine of highland communities. The objectives were (1) To study the conservation and restoration of local biodiversity as a source of food for highland communities, (2) To study the knowledge transfer and promote the continuously use of local plants to communities, (3) To study management approaches leading to the protection of local plants through participatory processes of communities and related organizations.

The results were summarized as follows: (1) Ethnobotanical used in 5 areas including Ban Lao, Ban Huay Hom, Ban Pang Ton Poeng, Ban Khob Dong, and Pa Klouy were 169, 101, 76, 67, and 22 species, respectively. There were 72 plant species were selected to be enrichment such as *Paris polyphylla* Sm., *Panicum* sp., *Berchemia floribunda* Wall., *Pueraria mirifica*, *Thunbergia coccinea* Wall. ex D. Don., *Litsea cubeba* (Lour.) Pers., *Zanthozylum limonella* Alston, and *Melientha suavis* Pierre., (2) Five local plant restoration schemes comprised of community food bank, indigenous seeds collection, local plant demonstration, agroforestry, and home garden., (3) The combination of 100 mg/L GA and 100 mg/L IBA resulted in greater rooting and sprouting of *Paris* rhizome compared to control treatment., (4) Development of community organizations to support local conservation and restoration activities and biodiversity in 4 communities: Ban Huai E-Khang, Ban Pa Pae, Ban Pa Klouy, and Ban Pa Dad with the establishment of the committee to plan and drive activities continuously., (5) Cultivation methods and local seed storages were collected in 4 communities. The cultivation patterns included: Planted with upland rice, backyard, fencing, and home garden., (6) The 155 species of local plants were rehabilitated for sustainable utilization in 17 areas, with 537 households., (7) There were 702 persons who had received knowledge about consume food plant as medicine and methods of local plant seeds production., (8) The 300 rai of community forest area of Ban Huay E-Khang were selected for plant protection study through participatory processes.

Keywords: Local community food bank, Highland biodiversity, Knowledge transfer, Conservation, Restoration